

Вплив транснаціональних корпорацій на зовнішню торгівлю

А.В. Токунова

кандидат юридичних наук,
науковий співробітник,
Інститут економіко-
правових досліджень
НАН України

У статті розглянуто питання, пов'язані з функціонуванням транснаціональних корпорацій. Особливу увагу приділено аспекту їх впливу на сферу зовнішньої торгівлі в Україні. Досліджено позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК для країни. Здійснено низку пропозицій щодо посилення захищеності економіки України від несприятливих тенденцій, пов'язаних із функціонуванням транснаціональних компаній.

В статье рассмотрены вопросы, связанные с функционированием транснациональных корпораций. Особое внимание уделено аспекту их влияния на сферу внешней торговли в Украине. Исследованы позитивные и негативные последствия деятельности ТНК для страны. Осуществлен ряд предложений касательно усиления защищенности экономики Украины от неблагоприятных тенденций, связанных с функционированием транснациональных корпораций.

The article discussed a number of issues related to the functioning of multinational corporations. Particular attention is paid to their impact on the field of foreign trade in Ukraine. Examined the positive and negative features of MNCs for the country. Carried out a number of proposals on strengthening security of the Ukrainian economy from the adverse trends related to the operation of multinational corporations.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, ТНК, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля.

Постановка проблеми

Зважаючи на активну інтеграцію України у світову економіку все частіше порушується питання про здатність країни гідно конкурувати у цій сфері та способи забезпечення захисту від негативних зовнішніх впливів. Безперечно, вирішення цього питання є одним із найбільш актуальних для нашої економіки. Зрозуміло, що особливу роль у процесах підсумкового визначення ролі України відіграватимуть саме рішення владних структур відносно вибору політики держави на міжнародному рівні. Важливе місце займатиме нормативний масив, що регулюватиме відповідні відносини. Проте наявним є також фактор, про який недоцільно забувати: вплив і взаємодія країни з найбільшими бізнес-гравцями світу – транснаціональними компаніями (далі – ТНК).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Різним аспектам, пов'язаним із ТНК, було приділено увагу в науковій літературі. Так, відповідними дослідженнями займалися А. Бідило, О. Верченко, К. Гафарова, Б. Головаш, О. Грищенко, М. Дорожкіна, Л. Єфіменко, Г. Карпенко, Х. Кметик, К. Кондратчук, С. Контурова, А. Кутовенко, Ю. Мельник, О. Олейников, Т. Орехова, К. Панченко, А. Пехник, М. Прохорова, Л. Руденко, С. Савченко, О. Сорока, Г. Сталінська, В. Томарева, І. Хоменко, М. Чорноусова, О. Швиданенко, О. Шнирко та інші. Питома вага проведених досліджень стосується функціонування ТНК у бізнес-середовищі, підвищення ефективності їх діяльності тощо.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Разом із тим, недостатньо вирішеними залишається значна кількість питань. Зокрема, це стосується аспектів мінімізації можливого негативного впливу, який, поряд із позитивним, можуть справляти ТНК на економічний суверенітет країни, розроблення відповідних механізмів захисту, формування системи взаємодії цих суб'єктів із державою для використання їх можливостей на користь національним інтересам України.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення впливу ТНК на сферу зовнішньої торгівлі України та здійснення пропозицій щодо способів використання їх потенціалу для покращення стану захищеності нашої держави на міжнародній арені.

Виклад основного матеріалу дослідження

Згідно з позицією ООН ТНК – це «підприємства, що є власниками, або такими, що контролюють виробництво товарів чи послуг за межами країни, в якій вони базуються», при цьому ТНК можуть як набувати статусу корпорації, так і не мати його. За результатами аналізу найбільш суттєвих наукових визначень ТНК встановлено, що транснаціональна компанія – це підприємство, яке походить з однієї країни та вкладає ресурси в розширення своєї діяльності на міжнародному ринку шляхом заснування дочірніх компаній, відкриття філій в інших країнах з метою отримання найвигідніших умов господарської діяльності, що, у свою чергу, має результатом максимізацію прибутку компанії та підвищення економічного впливу компанії на національні економічні системи світу [1, с. 107-108].

ТНК повинна відповідати таким вимогам: мати філії або дочірні компанії, які повинні знаходитися не менше ніж у 6-ти країнах світу; річний оборот повинен становити понад 1 млрд. дол. США; 1/5-1/3 загального обсягу обороту компанії повинна походити із зовнішніх ринків відносно

ринку країни базування; частка закордонних активів повинна становити 25-30 % у загальній вартості активів компанії. Компанії достатньо відповідати хоча б одному з цих критеріїв, щоб вважатися транснаціональною [2, с. 158].

Ядро світогосподарської системи становлять майже 500 ТНК, що мають практично необмежену економічну владу. Загалом у світі діють приблизно 60 тис. фінансово-промислових груп і ТНК, що мають до 250 тис. філій за межами країн базування [3, с. 253]. Світову економічну потужність сконцентровано в руках 100 найбільших ТНК (Microsoft, General Electric, Exxon Mobil, Wai Mart Stores, Citigroup, Johnson&Johnson, Royal Dutch/Shell, BP, IBM, Ford, Nestle, Phillip Morris тощо). Ринкова капіталізація окремих із них перевищує 500 млрд. дол., а щорічні обсяги їх продажів становлять 150-200 млрд. дол. Чистий прибуток будь-яких з найбільших ТНК є адекватним річному бюджету України, а обсяг їх товарно-грошового обороту нерідко перевищує ВВП декількох країн, разом узятих [4, с. 299].

В останні роки активно розвивають свою діяльність на світовому ринку транснаціональні корпорації індустріальних країн. Галузева структура ТНК достатньо широка. Так, 60 % міжнародних компаній зайняті у сфері виробництва (насамперед спеціалізуються на електроніці, автомобілебудуванні, хімічній і фармацевтичній промисловості), 37 % – у сфері послуг і 3 % – у видобувній промисловості та сільському господарстві [5, с. 108].

В Україні діє низка іноземних ТНК. Так, станом на 2012 р. на українському ринку присутні понад 30 світових ТНК. Їх капітал в основному зосередився у харчовій і тютюновій промисловості, торгівлі, фінансах, енергетиці, тобто в галузях зі швидкою оборотністю капіталу та забезпеченими ринками збуту [6, с. 64].

Загалом присутні на українському ринку іноземні корпорації можна умовно поділити на три групи. Перша – компанії, що виготовляють товари і надають послуги внутрішнього споживання. Це – McDonald's,

Nestle, Philip Morris International, Kraft і компанії-оператори на ринку зв'язку. Мета їх приходу на український ринок – отримання прибутку. Їх прихід пов'язаний з тим, що у своїх країнах ринок уже давно сформований, обсяг прибутку є стабільним протягом багатьох років, і, по суті, він однаковий з кожної нової партії проданого товару. Перспективи збільшити обсяги продажів товарів є низькими. Тому навіть якщо невелика кількість населення України зможе купувати їхню продукцію, компанії мають змогу збільшити загальний обсяг своїх продажів.

Друга група – це категорія компаній, що ставлять за мету зайняти нішу на новому ринку, що може бути вигідним у перспективі, коли Україна ввійде в стадію стабільного економічного розвитку. До таких компанії належать компанії-трейдери, що будують переробні заводи, торговці засобами захисту рослин і сільгоспродукцією.

Третя група – компанії, що інвестують в українські ринки. Такі компанії в основному мають російське походження, що пояснюється фактом існування «географічної дистанції» [7, с. 143-144].

Стосовно значення ТНК на міжнародній арені та, відповідно, впливу, який вони можуть справляти, слід визначити так. На сьогодні ТНК контролюють до половини промислового виробництва у світі, дві третини міжнародної торгівлі, приблизно 4/5 патентів і ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау [8, с. 12; 9, с. 149].

Вражають також показники зайнятості та темпи їх зростання у ключових ТНК. Так, якщо в найбільшій за кількістю працівників корпорації показник зайнятості у 1998 р. вперше в історії перетнув мільйонну позначку, то у 2000 р. понад мільйон працівників налічували вже 4 найбільші ТНК. Якщо кількість працівників 500 найбільших ТНК світу в 1998 р. дорівнювала кількості населення Франції, Італії чи Німеччини, а у 100 найбільших ТНК працювало понад 15,5 млн. осіб, то вже у 2000 р. ця ж цифра відображала загальну кількість працівників лише 32 найбільших

ТНК, а кількість працівників 50 найбільших ТНК становила 19 млн. осіб [10, с. 9].

У літературі все частіше висувуються припущення про те, що ТНК фактично вирішують питання нового економічного та політичного переділу світу, стоять на межі створення світового наднаціонального уряду [11, с. 43].

Отже, сучасні ТНК здійснюють значний вплив і певною мірою створюють систему наднаціонального регулювання, впливу на економіку. Не варто забувати, що передусім подібні утворення ставлять за мету задоволення власних інтересів. Це призводить до виникнення низки проблем і небезпечних ситуацій, що можуть виникнути для української економіки. Так, у літературі зазначається, що найбільшою небезпекою є те, що функціонування ТНК має наднаціональний характер і призводить до формування наддержавних зв'язків. Значна кількість ТНК настільки великі, що за обсягом обороту перевищують окремі країни. Це надає їм можливість вести справи безпосередньо з главами держав і здійснювати тиск на уряд приймаючої країни. Незгодні з політикою уряду ТНК можуть підкупити місцевих політиків і фінансувати змову проти нього. Зміна урядів у Європі та Азії, війни та державні перевороти у країнах Близького і Середнього Сходу, Латинської Америки безпосередньо пов'язані з інтересами ТНК, що збагатилися від цього на мільярди доларів [2, с. 160; 12, с. 72]. Для забезпечення корпоративної політики ТНК у зовнішній політиці реалізують свою дипломатію на основі власної корпоративної ідеології. Вони мають власні спецслужби і достатню кількість зброї для військових заворушень. Кінцева мета діяльності ТНК – максимізація прибутку, тому можлива ситуація, коли досягнення цієї мети призведе до негативних економічних і соціальних наслідків всередині держави, виснаження природних ресурсів. ТНК здатні лобювати прийняття певних законів на свою користь у приймаючій країні. Крім того, іноземні інвестори найчастіше захоплюють перспективні та більш розвинуті напрями діяльності приймаючих країн і

можуть нав'язувати вітчизняним підприємствам застарілі й екологічно небезпечні технології [2, с. 160]. У літературі вказується на те, що сукупні валютні резерви ТНК у кілька разів перевищують сукупні резерви всіх центральних банків світу разом узятих [13, с. 11]. Тому переміщення лише 1-2 % маси грошей, що перебувають у їхньому володінні, цілком здатне змінити паритет національних валют [2, с. 160].

Аналізуючи наслідки діяльності ТНК, можна відзначити також той факт, що вони, експортуючи свої товари, перешкоджають розвитку конкуруючого національного виробництва. Планування виробництва та торгівлі, що здійснюється в рамках ТНК, може вступати в протиріччя з програмами економічного розвитку приймаючих країн, негативно впливаючи на виконання цих програм [14, с. 141].

Крім того, ТНК створили специфічну форму переміщення капіталу за допомогою трансфертних цін, які встановлюються самими ТНК при постачанні продукції та наданні послуг своїм дочірнім компаніям і філіалам у рамках корпорацій. Тому трансфертні ціни на продукцію ТНК є однією з найбільших проблем приймаючих країн. Маніпуляція цінами при трансфертному ціноутворенні полягає в навмисному завищенні або заниженні цін на продукцію, що постачається материнською компанією своїм дочірнім підприємствам, на послуги, патенти, ліцензії [15, с. 435].

Часто ТНК намагаються обійти закони (приховування прибутків, вивіз капіталу з однієї країни в іншу тощо), встановлювати монополні ціни, що дають можливість отримувати надприбутки за рахунок споживача [5, с. 108].

Так, О. Перелигіна поділяє загрози від діяльності ТНК на чотири групи: екологічні, економічні, правові та соціальні. До екологічних відноситься фактично неконтрольований процес викиду отруйних речовин від виробництва в атмосферу, забруднення водойм, питання очищення ґрунту та водойм від нафти та продуктів її переробки. Часто через лобіювання інтересів урядом ТНК дозволяють собі чи-

нити екологічні злочини та не нести за це жодної відповідальності. Так, у ЗМІ не раз критикувалася діяльність нафтопереробної компанії «Shell». Наприклад, у 1970 р. в Нігерії стався прорив нафти, проте корпорація за це так і не відповіла. Економічні загрози являють собою низку економічних і виробничих факторів, які призвели або є наслідком діяльності ТНК. Так, наприклад, багатонаціональні корпорації порушують правила ведення чесної торгівлі, стаючи монополістами в галузі, нехтуючи правилами добросовісної конкуренції, унеможливають розвиток малого та середнього бізнесу в певній галузі. Серед правових злочинів ТНК автор виділяє тиск на політичну владу в країні приймання для лобіювання своїх інтересів, використання недоліків законодавств держав, що розвиваються, і таким чином уникнення податкових тягарів, здійснення влади над населенням малорозвинених держав і, як наслідок, легке уникнення відповідальності за численні правопорушення. Що стосується соціальних загроз, зазначається, що поміж усіх суб'єктів господарювання ведення соціально відповідального бізнесу найменш властиве ТНК. Нерідко облаштовуючи виробництво в малорозвинених державах Азії чи Африки, багатонаціональні корпорації не враховують соціальні інтереси працюючих, порушуючи трудове законодавство – присутня надмірна людська праця, дитяча праця. На таких підприємствах часто скоюються злочини проти прав людини. Так, наприклад, у 70-х роках минулого століття аргентинська компанія концерну «Ford» провадила жорстоку антипрофспілкову політику, а найбільш активних протестантів просто вбивали [16].

Одним із суб'єктів, який би міг протистояти впливу ТНК, теоретично могла б стати Світова організація торгівлі. Проте у все більшій кількості публікацій зазначається, що й вона останнім часом не має ефективних інструментів для здійснення таких повноважень.

Так, на думку окремих експертів, у сучасних умовах регіональні інтеграційні

об'єднання та СОТ не здатні протистояти діяльності ТНК у разі негативного впливу на країну базування [17, с. 23].

Доказом можуть слугувати наведені нижче ситуації, коли врегулювати прояви недобросовісної конкуренції з боку ТНК не змогли країни-лідери, більше того, навіть з допомогою СОТ, що спонукає до відповідних висновків стосовно країн з перехідною економікою. Так, широко відомою є слабка результативність застосування механізмів ГАТТ/СОТ у традиційному конкурентному протистоянні ЄС і США (ГАТТ – Генеральна угода з тарифів та торгівлі – авт.). Як приклад наводиться ситуація, коли у 2001 р. комісія з вирішення спорів СОТ винесла позитивне рішення щодо скарги ЄС, яка полягала у вимозі про стягнення штрафу з уряду США на суму понад 4 млрд. дол. за надання субсидій експортерам в особі ТНК, оскільки чинне законодавство США дозволяє американським ТНК засновувати дочірні підприємства в офшорних зонах, що дає змогу підтримувати низький рівень цін за рахунок низького рівня оподаткування. Такими пільгами користуються майже 6 тис. американських компаній, у тому числі такі ТНК, як «Майкрософт», «Боїнг» і «Дженерал Моторс». За останні роки СОТ визнає такі «податкові канікули» незаконними вже вчетверте, однак «канікули» тривають. Транснаціональні корпорації активно обстоюють інтереси країни походження, лобіюють прийняття законів, що запобігають небажаному для компанії вторгненню іноземних капіталів. Так, у Німеччині у 2003 р. прийнято закон, який захищає автомобільну ТНК «Фольксваген» від скуповування її акцій. При цьому головний мотив прийняття закону – не допустити скорочення робочих місць материнської компанії ТНК, хоча це й суперечить правилам Євросоюзу про вільний рух капіталів через національні кордони країн-членів ЄС [17, с. 28, 18, с. 14-15].

Більше того, на практиці мали місце факти зловживання нормами СОТ на користь ТНК. Так, ще під час переговорів ГАТТ, які призвели до створення СОТ,

Сполучені Штати спробували об'єднати в одну законодавчу систему правила, передбачені Угодою про Північноамериканську зону вільної торгівлі (NAFTA) і правила СОТ. Інвестори мали б отримати більше прав та бути краще захищеними, а у свою чергу ТНК отримували право самостійно подавати скарги до суду СОТ, в обхід держав. Євросоюз також лобіював інтереси транснаціональних інвесторів. Проте спроби США та ЄС зазнали поразки через опір більшості країн. Надалі була спроба провести ці угоди всередині Організації Економічного співробітництва та розвитку (ОЕСД). Кульмінацією цієї кампанії корпоративного лобізму стала спроба прийняти угоду МАІ (Багатосторонню угоду з інвестицій, Multilateral Agreement on Investment), яка фактично передбачала добровільну відмову держав від будь-якої форми контролю за діяльністю приватного капіталу взагалі. Цей документ викликав обурення в Західній Європі, що спричинило його відхилення Європарламентом.

Проте нині інвестиційні угоди все більше обмежують права держав приймати заходи захисту, а приватні інвестори – передусім ТНК – отримують можливість у рамках міжнародного права звинувачувати держави, якщо ті вводять регулювання. Так, регіональна економічна угода NAFTA містить інвестиційну угоду, через яку Мексику було засуджено до виплати штрафу американському концерну, оскільки ця країна заборонила будівництво отруйного звалища поблизу охоронюваного заповідника [19].

Компанія Gerber ввозила до Гватемали дитяче харчування, яке потрібно було розводити водою. Однак через погану якість води, за даними ЮНІСЕФ, у цій країні щорічно вмирає близько 1,5 млн. дітей. Тому ще в 1981 р. Всесвітня організація охорони здоров'я ООН видала «Міжнародний кодекс з продажу продуктів, що замінюють материнське молоко», який містив заборону на ідеалізування штучного дитячого харчування та наказував наклеювати на дитяче харчування етикетки про переваги материнського молока. У 1988 р. в Гватемалі

малі було прийнято відповідний закон, діяча смертність значно знизилася, а ООН схвалила дії Гватемали як зразкові. Однак Gerber натиснула через США на Гватемалу, після чого Верховний Суд останньої вирішив, що цей закон поширюється виключно на харчування, вироблене в країні, – і, відповідно, не стосується продукції Gerber.

У Болівії після приватизації водопостачання в департаменті Кочабамба концерном Bechtel ціни підскочили так, що населення було змушене платити за воду близько чверті свого доходу. Населення збунтувалося і після піврічної «війни за воду» вигнало концерн. Після цього суд Світового банку (International Center for the Settlement of investment disputes) засудив Болівію до виплати Bechtel 25 млн. дол., що втричі перевищувало інвестиції концерну [20, с. 23-24].

Таким чином, можна констатувати ситуацію, коли норми міжнародного права, покликані захистити світ від негативного впливу транснаціональних утворень, застосовуються для цих утворень більш лояльно, ніж для інших учасників угод.

Разом із тим, використання форми ТНК дає змогу отримувати переваги не лише цим суб'єктам, а й економіці приймаючої країни. Так, відкриваючи свої філії в різних державах світу, корпорації сприяють зайнятості місцевого населення, включаючи висококваліфіковані кадри науково-технічних працівників, менеджерів тощо [6, с. 60].

Серед іншого, про аспекти взаємодії України зі світовими ТНК можна вести мову з огляду на динаміку прямих іноземних інвестицій, які є основною формою зарубіжної експансії ТНК [21, с. 222].

Участь ТНК в національній торгівлі дає змогу підвищити рівень міжнародної спеціалізації на базі взаємопроникнення капіталу, розширити інноваційну діяльність [1, с. 112].

Крім того, іноземні ТНК в Україні сприяють загостренню конкуренції, змушуючи національних виробників поліпшувати якість та асортимент власної продукції,

принносять із собою нові технології [22, с. 30].

Серед позитивних наслідків діяльності ТНК виділяються також: зміцнення ресурсної та виробничої бази країни; розширення експортних можливостей; сприяння реструктуризації економіки; поширення передових технологій; поглиблення міжнародного розподілу праці; посилення процесів інтернаціоналізації та глобалізації [4, с. 300].

ТНК є достатньо потужним двигуном прогресу: їх розвиток пов'язаний з активною інноваційною діяльністю. У країнах ЄС дві третини всіх промислових досліджень здійснюються провідними ТНК з числом зайнятих працівників більше 5 тис. Концентрація витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (далі – НДДКР) значно перевищує концентрацію витрат в інших сферах економічної діяльності. У Великій Британії 70 % виробництва фармацевтичної промисловості сконцентровано у 20 компаніях, а 70 % витрат на НДДКР тільки в 4 компаніях. Харчовий концерн «Nestle» витрачає на НДДКР більше, ніж вся харчова промисловість Франції [11, с. 44]. Корпорації, здійснюючи прями іноземні інвестиції в різних країнах світу, мають вплив на економічну структуру як країн-реципієнтів, так і країн-донорів. ТНК спрямовують не просто свій капітал у конкретну галузь, а й капітальні, технологічні, трудові ресурси, одночасно зменшуючи капіталовкладення й зайнятість у цій галузі у своїй країні. Необхідно звернути увагу на те, що ТНК інвестують у найбільш прибуткові проекти, які вони вважають важливими у своїй корпоративній стратегії та які на сучасному етапі пов'язані з НДДКР [11, с. 45; 23].

Не слід забувати про те, що підприємства ТНК несуть податковий тягар на користь приймаючої країни [24, с. 1488].

Отже, можна констатувати, що на сьогодні ТНК є дуже потужними та впливовими гравцями на світовому економічному полі. Аналіз того, які переваги може принести використання таких інструментів, дав змогу зробити висновок, що ТНК

можуть бути корисними для нашої економіки, тому категорично відсторонюватися від них недоцільно. Разом із тим значний перелік небезпек свідчить про необхідність обачності в процесі допуску таких суб'єктів на ринок України.

Одним із значних недоліків є те, що стан економіки нашої країни не завжди дає змогу ефективно та швидко відреагувати на вплив іноземної ТНК. Одним із способів захисту може бути створення власних ТНК.

На сьогодні серед національних ТНК необхідно першочергово назвати Фінансово-промислову групу СКМ, яка об'єднує понад 100 підприємств, переважно у сферах ГМК, енергетики, фінансів, телекомунікацій, нерухомості, медіа, сільського господарства, видобутку глини, транспорту, машинобудування, аптечного бізнесу тощо [25; 26], і Корпорацію «Індустріальний союз Донбасу», що входить у перелік 40-ка найбільших виробників сталі у світі [27]. Останнім часом набирає обертів робота створеної Д. Фірташем Group DF, основними напрямками діяльності якої є азотний, титановий, газовий, банківський бізнес тощо [28; 29]. Діалог із цими, а також низкою інших українських ТНК, може сприяти позитивним зрушенням у сфері захисту національної економіки.

Крім того, не варто забувати про таке утворення, притаманне нашій країні, як промислово-фінансові групи (далі – ПФГ), що уявляють собою об'єднання, до яких можуть входити промислові підприємства, сільськогосподарські підприємства, банки, наукові та проектні установи, інші установи й організації всіх форм власності, що мають на меті отримання прибутку, та яке створюється за рішенням Уряду України на певний термін з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних галузей виробництва та структурної перебудови економіки України, включаючи програми згідно з міждержавними договорами, а також виробництва кінцевої продукції [30]. Незважаючи на те, що на сьогодні закон, який регулює відносини у сфері ПФГ, втратив чинність, видається доцільним створити подібний нормативно-

правовий акт, який, урахувавши досвід попереднього, міг би стати ефективним регулятором у сфері великого бізнесу та регулювати діяльність ТНК в Україні.

Важливим напрямом є приділення особливої уваги вдосконаленню антимонопольно-конкурентного законодавства в цій сфері.

Слід зазначити, що, як уже частково зазначалося, «технологія є ключовим, найбільш значимим фактором міжнародного розподілу праці. На передньому плані тут знаходяться провідні промислово розвинені країни, а їх ТНК – основне джерело нових технологій... Дослідницьку роботу організовано переважно так, що лише окремі її етапи здійснюються за кордоном, більша ж частина, особливо стратегічно важливі елементи науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт» [31, с. 262]. Таким чином, доцільно створити максимально сприятливі умови для розвитку саме інноваційної складової діяльності вітчизняних ТНК. При цьому особливу увагу варто приділяти законодавчому розвитку права інтелектуальної власності.

Крім того, можливим є створення з представників ТНК із вітчизняним корінням громадської ради (з власним фінансуванням), яка виконуватиме дорадчі функції в органах, перелічених у ст. 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-ХІІ від 16 квітня 1991 р. (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики, Національний банк України, Державна митна служба України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі [32]). Наприклад, доцільним буде це здійснити при Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України. Імовірність того, що ці представники дозволять захопити певний сектор зарубіжній ТНК, достатньо незначна, до того ж практики розуміються на тих аспектах, які держслужбовці можуть не побачити через брак спеціального досвіду. Подібну раду можна сформувати на базі торгово-промислової палати України,

яка є своєрідним «мостом» між державними органами та бізнесом і має значний вплив на організацію ведення зовнішньої торгівлі в Україні.

Висновки

Отже, у статті визначено позитивні та негативні аспекти діяльності ТНК для зовнішньої торгівлі України. Досліджено ступінь присутності ТНК – як зарубіжних, так і вітчизняних – на українському ринку. Для протидії негативному впливові іноземних ТНК запропоновано підтримання та створення власних корпорацій, переважно в наукоємних галузях, розвиток права інтелектуальної власності та антимонопольно-конкурентного законодавства. Запропоновано використання

досвіду ПФГ для регулювання відносин у сфері діяльності ТНК в Україні.

Внесено пропозицію щодо створення за участю представників вітчизняних ТНК громадської ради (із власним фінансуванням), яка виконуватиме дорадчі функції в органах, перелічених у ст. 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (наприклад, у Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України). Створення такої структури запропоновано здійснити в межах Торгово-промислової палати України.

Щодо напрямів подальших наукових досліджень, доцільним буде розроблення процедурних питань реалізації виказаних вище пропозицій. Також перспективним є створення методичних засад механізму захисту економічного суверенітету України в разі негативного впливу ТНК.

Список використаних джерел

1. Терехов Є.М. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем / Є.М. Терехов, О.В. Прокопенко // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». – 2010. – № 1. – С. 103-113.
2. Мекшун П.В. Вплив діяльності транснаціональних корпорацій на економічну безпеку держави / П.В. Мекшун // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 4. – С. 157-162.
3. Македон В.В. Формат взаємодії транснаціональних корпорацій та реального сектора національної економіки України / В.В. Македон // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1 (5). – Том 1. – С. 250-258.
4. Яковенко Ю.М. Вплив транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України / Ю.М. Яковенко, Т.І. Сичова // Науковий вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2009. – 2 (5Е). – С. 298-302.
5. Люльов О.В. Вплив ТНК на світову економіку / О.В. Люльов, С.С. Плацинда // Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 20-річчю наукової діяльності ф-ту економіки та менеджменту СумДУ, м. Суми, 3-5 квітня 2012 р. / Відп. за вип. О.В. Прокопенко. – Суми : СумДУ, 2012. – Т. 2. – С. 106-108.
6. Шабаліна Л. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України / Л. Шабаліна, М. Корнейченко // Схід : аналітично-інформаційний журнал / Ін-т екон. промислов. НАН України ; Ін-т філософ. ім. Г.С. Сковороди НАН України ; Укр. культурологічний центр ; Запоріж. нац. ун-т. – Донецьк, 2012. – № 3 (117). – С. 59-64.
7. Подлевський А.А. Перспективи розвитку ТНК в Україні / А.А. Подлевський, К.М. Фесина // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону : фінансова політика та інвестиції : Збірник наук. праць. – Рівне : НУВГП, 2009. – Вип. 15, № 4. – С. 140-148.
8. Владимірова І.Г. Исследование уровня транснационализации компаний / И.Г. Владимірова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 6. – С. 12.
9. Красавцева А.В. Роль транснациональных корпорацій в мирополитических процессах глобализирующегося мира : дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.04 / А.В. Красавцева ; С.-Петербург. гос. ун-т. – С.-Пб., 2007. – 171 с.
10. Пехник А.В. Механізм узгодження інтересів ТНК зі стратегічними пріоритетами національної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / А.В. Пехник ; Терноп. акад. нар. госп-ва. – Т., 2005. – 20 с.
11. Савицька С.О. ТНК як фактор динамізації структурних зрушень / С.О. Савицька // Еконо-

міка та підприємництво : збірник наук. праць молодих учених та аспірантів / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» ; відп. ред. С.І. Дем'яненко. – 2008. – Вип. 20. – С. 42-47.

12. *Кузьменко А.М.* Транснаціональні корпорації як суб'єкти розвідувальної діяльності / А.М. Кузьменко // Юридичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 68-79.

13. *Бубенко П.Т.* Інституційна динаміка просторової організації економічного розвитку : Монографія / П.Т. Бубенко. – Харків : ХНАМГ, 2008. – 295 с.

14. *Овечкина О.А.* Регулирование деятельности ТНК снова актуально // О.А. Овечкина / Управління розвитком : збірник наукових праць. – Харьков : ХНЕУ, 2012. – № 11 (132). – С. 139-142.

15. *Денисова Е.Ю.* Практические аспекты функционирования ТНК в глобальной экономике / Е.Ю. Денисова // Вісник Донецького національного університету. Серія «Гуманітарні науки». – 2010. – № 3. – С. 433-436.

16. *Перелигіна О.В.* Недоліки та загрози діяльності транснаціональних корпорацій / О.В. Перелигіна // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании '2011 : Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции. – 2011. – № 4. – Т. 23. – С. 44-45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/uk/economy-411/world-economy-and-international-economic-relations-411/10781-411-0110> (станом на 20.04.2013).

17. *Гонта О.І.* Структуризація зовнішніх впливів на економіку регіонів України в умовах глобалізації / О.І. Гонти // Чернігівський науковий часопис. – 2011. – № 1 – С. 21-29.

18. *Жаліло Я.* Глобалізація та проблеми збереження економічного суверенітету України / Я. Жаліло // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2002. – № 8-1. – С. 11-18.

19. *Ждановская А.* Что такое ВТО? В чьих интересах в ВТО принимаются решения? Чем опасна ВТО? / А. Ждановская // Скепсис : научно просветительский журнал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://scepsis.net/library/id_2546.html#a21 (станом на 20.04.2013).

20. Всемирная торговая организация. Что ждет Россию. Мировой опыт (Факты и цифры). – М., 2012. – 76 с.

21. *Медведкина Е.А.* Влияние ТНК на инвестиционно-инновационную деятельность Украины в контексте глобализации / Е.А. Медведкина, Л.Х. Ассиде // Вісник Донецького національного університету. Серія В «Економіка і право». – 2009. – Вип. 2. – С. 220-225.

22. *Карамбович І.М.* ТНК у системі світового господарства / І.М. Карамбович // Зовнішня торгівля : право та економіка. – 2008. – № 4. – С. 28-30.

23. *Курнышева И.* Условия инновационного развития / И. Курнышева // Экономист. – 2001. – № 7. – С. 9-18.

24. *Балашова О.В.* Сучасні тенденції розвитку світового ринку капіталу в умовах фінансової глобалізації / О.В. Балашова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций : региональный аспект. – Сборник научных трудов. Донецк : ДонНУ, 2007. – С. 1485-1489.

25. СКМ : перелік активів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scm.com.ua/business/list/> (станом на 20.04.2013).

26. СКМ : основні факти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scm.com.ua/ru/about-us/main-facts/> (станом на 20.04.2013).

27. ИСД : о компании [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.isd.com.ua/company/profile/> (станом на 20.04.2013).

28. Group DF : місія та бачення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://groupdf.com/ru/about/mission-vision> (станом на 20.04.2013).

29. Group DF : напрямки бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://groupdf.com/ru/businesses> (станом на 20.04.2013).

30. Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні» від 21 листопада 1995 р. № 437/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 23. – С. 88.

31. *Шутаева Е.А.* Иностранные корпорации : сущность, направления деятельности и особенности функционирования в Украине / Е.А. Шутаева // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского : науч. журн. – Симферополь : ТНУ, 1995 – С. 258-269.

32. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.